

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.I.Rustamova	
Abdulla Qahhorning "Sarob" romanida detallar funksiyasi va dinamikasi	770
G.H.Oxunova	
Badiiy obraz borliqni anglash omili sifatida (Isajon Sulton hikoyalari misolida)	773
G.M.Oripova, F.A.Rahmataliyeva	
Xokku she'riy janrida inson va tabiat tasviri	778
G.Muhammadjonova	
Erkin Vohidovning hajviy asarlarida davr muammolari	782
Sh.D.Maxmidjonov	
Badiiy nutq tiplari va qahramon ruhiy olami talqini (Tohir Malikning asarlari misolida)	787
M.M.Xamidov	
O'zbek adabiyotida tarixiy obraz va uning ifoda usuli	791
O.A.Ahmadjonova, Sh.D.Ma'murova	
Mahmudxo'ja Behbudiy publitsistikasida til o'rganish masalasi va milliy til qadri	795
X.A.Abdulxamidova	
Isajon Sulton romanlarida inson xronotop sifatida	799
J.B.Sayidolimov	
"Makorim ul-axloq" agiografik asar namunasi	803
G.M.Oripova, G.G'.Axmadaliyeva	
Said Ahmadning hikoyanavislik mahorati ("Qorako'z majnun" hikoyasi misolida)	808
I.S.Mannopov, B.D.Rajavaliyev	
"Devoni hikmat"da ishq va oshiqlik talqini	812
S.F.Komilova	
Xalq dostonlarida do'stlik obrazi talqini	817
O.A.Ahmadjonova	
Asqad Muxtorning ayollar psixologiyasini yoritishda uslubiy o'ziga xosligi	820
A.A.Abduraxmonov	
O'zbek lirikasida nurning poetik funksiyasi	824
X.A.Abdulxamidova, G.Sh.Shodiyeva	
"Kutilgan kun" hikoyasida badiiy psixologizm	828

TILSHUNOSLIK

S.N.Fazildinova	
"Farhod va Shirin" dostoni nasriy bayonidagi tasvir vositalarning ifodalanishi	831
N.K.Ergasheva	
Goals and objectives of the training practice	835
O.A.Axmedova	
Nofilologik oliy o'quv yurtlarida ingliz tili terminalogiyasini o'qitishning nazariy asoslari	838
Sh.B.Karimova	
O'zbek tilida kvantitativlikning lug'aviy ifodasi	841
A.U.Akhmedova	
Challenges of using only traditional methods in teaching foreign languages	844
A.U.Akhmedova	
The effects of contemporary teaching methods in teaching foreign languages	850
D.Ganieva, F.Khamidov	
The comparative analysis of internet discourse in Uzbek, Russian and English languages	855
Ш.Аскарова	
Сущность языковой интерференции при изучении Немецкого языка	859
S.Kh.Azimova	
The stages of development of the theory of intercultural pragmatics in linguistics	863
E.B.Yagyaeva	
Talabalar mustaqil ta'limining mohiyati, tuzilmasi va vazifasi	867
E.B.Yagyaeva	
Ingliz tili o'qitish jarayonida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar	870

O'ZBEK TILIDA KVANTITATIVLIKNING LUG'AVIY IFODASI

LEXICAL EXPRESSION OF QUANTITY IN THE UZBEK LANGUAGE

ЛЕКСИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ КВАНТИТАТИВНОСТИ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Karimova Shaxloza Boyquzi qiz^{1b}

Farg'ona davlat universiteti, Ingliz filologiyasi kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada turli tillarda kvantitativlikning lug'aviy ifodalanishi masalalari tahlil qilinadi. Kvantitativlikning tillarda ifodalanish usullari turlicha bo'lib, bulardan eng samaralisi lug'aviy vositalardir. Tillarda kvantitativlikni ifodalovchi lug'aviy vositalar esa har bir tilning xususiyatiga ko'ra farqlanadi. Bunda tilning lug'at boyligi, so'zlarning ichki tuzilishi, semantik ma'no xususiyatlari va qo'llanilish imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda baholanadi. Shuningdek, ko'plab tadqiqotlar obyekti hisoblangan kvantitativlik va uning lug'aviy ifodalanishi haqidagi izlanishlar hamda ulardan kelib chiqqan holda kvantitativlikning lug'aviy ifodalanishiga doir mulohazalar beriladi.

Аннотация

В статье анализируются вопросы лексического выражения количественности на различных языках. Методы выражения количественности в языках разнообразны, и самыми эффективными из них являются лексические средства. Лексические средства выражения количественности различаются в зависимости от особенностей каждого языка. Это оценивается с учетом лексического богатства языка, внутренней структуры слов, семантических особенностей и возможностей их использования. Также рассматриваются исследования количественности и ее лексического выражения, которые являются объектом многочисленных исследований, и на основе этих исследований делаются выводы о лексическом выражении количественности.

Abstract

The article analyzes issues of lexical expression of quantitiveness in various languages. The methods of expressing quantitiveness in languages are diverse, with the most effective being lexical means. Lexical means of expressing quantitiveness differ depending on the characteristics of each language. This is assessed considering the lexical richness of the language, the internal structure of words, semantic features, and possibilities of their use. The article also examines studies on quantitiveness and its lexical expression, which are the subject of numerous researches, and based on these studies, conclusions are drawn about the lexical expression of quantitiveness.

Kalit so'zlar: kvantitativlik, kvantifatlar, lug'aviy ifoda, leksik sath, semantik ma'no, zidlanish, maxsus kvantifat so'z.

Ключевые слова: количественность, квантитативы, лексическое выражение, лексический уровень, семантическое значение, оппозиции, специальное квантитативное слово.

Key words: quantitiveness, quantifiers, lexical expression, lexical level, semantic meaning, oppositions, special quantifier word.

KIRISH

Kvantitativlik tushunchasi turli tillarda mavjud bo'lgan va keng qo'llaniladigan tushuncha bo'lib hisoblanadi. Ammo tillarda uni ifodalovchi vositalar aksariyat farq qilishini kuzatishimiz mumkin. Kvantitativlikni ifodalovchi vositalar ya'ni kvantifatlar maxsus so'zlar, qo'shimchalar, grammatik vositalar bo'lishi mumkin. Demak, kvantitativlik xolatini leksik, morfologik va grammatik, sintaktik jihatlarini taxlil qilish imkoniga egamiz. Bu esa kvantitativlikni maydon sifatida ko'rib taxlil qilish imkonini beradi.

Kvantitativlikni leksik sathdagi keng ko'lamini xisobga olgan holda ularni taxlil qilishda "Hozirgi o'zbek tili faol so'zlarining izohli lug'ati"ga [2] murojaat qildik. Ushbu lug'atda jami 15 mingga yaqin so'zlar mavjud bo'lib, ular orasidan kvantitativlikni ifodalovchi 843 taga yaqin so'zlarni ajratib olishga muvafaq bo'ldik. Bu taxminan lug'atning 6 % ga yaqinini tashkil etadi. Unga ko'ra, o'zbek tilida kvantitativlikni ifodalovchi so'zlarni qo'llanilish doirasi, ma'nolari va maxsus ifoda ko'rsatkichlaridan kelib chiqqan holda tahlilga tortildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kvantitativlik termini o'rnida aksariyat hollarda o'zbek tilshunoslari tomonidan "miqdor" sifatida o'rganilgan. Miqdor semantikasi juda keng o'rganilgan mavzulardan. Ulardan F.Safarov o'zbek tilida son-miqdor mikromaydonini va uning lisoniy-nutqiy xususiyatlarini yoritadi. Unga ko'ra lisoniy vositlar son-miqdorni ifodalovchi vositalar salmog' bir emasligi ularning maydon tutgan o'rniga ko'ra farq qiladi. O'ning son-miqdor kategoriyasi bosh, fe'ning son kategoriyasi, son turkumi, olmosh, egalik kategoriyasi markaziy, nolisoniy vositalar maydon chekkasidan joy olishini ta'kidlaydi va shunga ko'ra quyidagi uch qismga bo'lib o'rganadi: yadro, markaz, chekka [5]. Bundan tashqari miqdoriy ifodalarni so'zlarga qo'shiladigan egalik qo'shimchalar orqali amalga oshirish imkoniyati [4], miqdor konseptini ifodalashda hisob so'zlarni o'zni [1], tarixiy-leksikografik asarlarda nomoyon bo'lishi [3], semantik kategoriya sifatida o'rganilgan [5].

NATIJA VA MUHOKAMA

Kvantitativlikni ifodalovchi so'zlarni qo'llanilish doirasidan kelib chiqib quyidagi ko'rinishlarga ajratish mumkin:

Noaniqlik (allaqancha, bir qancha...)

Aniqlik (sakkizta...)

Jamlik (barcha, hamma...)

Bo'lishsizlik (xech qancha, nol...)

Temporallik (tez tez, orada, ba'zida...)

Xajm (katta, ulkan, kichik...)

Dinamika (yomg'ir, sel, jala...)

O'lchov (quloq, xovuch, litr, gramm, gektar...)

Ierarxik ko'rinishlar (sekund, minut, soat...)

Masofa (qadam, chaqirim, metr...)

Kvantitativlikni ifodalovchi so'zlar ma'no jihatdan quyidagilarga bo'linishi mumkin:

Aniqlik – uch, o'n ikki, yil, ma'lum, juft;

Noaniqlik – sanoqsiz, ko'plab, ozroq, chamasi, ayrim;

Yakka (birlik) – yolg'iz, tanxo, bir, o'z;

Jamlik (ko'plik) – xamma, barcha, umum, to'da, qo'shin, qavm, jamoa;

Shuningdek,

Aniqlik – Noaniqlik;

Butun – To'liqsizlik – Chama;

Yakka – Jamlik kabi zidlanishlar kuzatiladi.

Bundan tashqari, kvantitativlikni ifodalovchi ba'zi so'zlar ma'no jihatdan yuqoridagilar kabi miqdor xususiyatiga ega va ular maxsus so'zlar sifatida sanab o'tilishi mumkin. Sababi ular o'zlari yaxlit holda ma'no ifodalaydi hamda o'z ichida bir necha miqdoriy ifodalarni jamlay oladi.

Masalan, "chorak" so'zi, ko'pincha matematik ifoda sifatida ishlatiladi, shuningdek, 4 soni o'rnida, $\frac{1}{4}$ qism, bo'lak, vaqt ko'rsatkichi – 15 minutni ifodalaydi. Qo'llanilishida "chorak asr", "chorak final", "maktablarda chorak - bu o'quv yilini qismiga nisbatan, xalq orasida bolalar tilida "bir, ikki, uch chorakam puch..." deb o'yin boshlanganligini bildiradi. Kvartet, round, revansh, qur, qo'sh, duel, kvota, kadr, impuls, sektor, semester shunday so'zlar jumlasidan.

XULOSA

O'zbek tilida kvantitativlikning lug'aviy ifodalanishi keng ko'lamli mavzu va bunga tadqiqotchilardan tomonidan turlicha yondashuvlar bo'lgan. Maqolamizda berilgan muhokamalar kvantitativlikning asosan lug'aviy ifodalanishida semantik ma'no xususiyatiga ko'ra, tilda qo'llanilishi imkoniyatidan kelib chiqqan holda tadqim etildi. O'zbek tilida ko'p hollarda miqdor konsepti bilan ifodalanadigan maqolamizda esa kvantitativlik deb yuritilayotgan ushbu mavzu yana yangi qarashlar va izlanishlar qilinishi mumkin bo'lgan mavzudir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Egamberdiyeva N.L. O'zbek tilida miqdor konseptining ifodalanishida hisob so'zlarning ahamiyati. Research Focus, Uzbekistan, 2022. 172-bet.

2. Hojiyev A., Nurmonov A., Zaynobiddinov., Kokren K., Saidxonov M., Sobirov A., Qurbonov D. Hozirgi O'zbek tili faol so'zlarning izohli lug'ati. – Toshkent: Sharq, 2001.

3. Kimsanboyeva B., Muhammadsodiqova N. "Devoni lug'oti-t-turk." asarida miqdor ifodalovchi lisoniy birliklar. – DOI 10.5281/zenodo.8141219, 2023.261-bet.

TILSHUNOSLIK

4. Kholmatova Z.T., Akhmadjonova M.B., Quantitative words and their usage in Uzbek Linguistics, 2022. 145-bet.
5. Mamajonova M.N. Kvantitativlik – Serqirra Kategoriya. Maisto Przyszlosci, Kielce, 2022. 41-bet
6. Safarov F.S. O'zbek tilida son-miqdor milromaydoni va uning lisoniy-nutqiy xususiyati. Samarqand, 2004.